

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЩОДО ВСТУПУ
В ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ ТА СТАВЛЕННЯ КУРСАНТІВ ДО ОБРАНОЇ ПРОФЕСІЇ**

Розбудова демократичного суспільства в Україні є однією з найважливіших проблем сьогодення. Рух цим шляхом, досягнення бажаних результатів значною мірою забезпечується діяльністю органів внутрішніх справ, здатністю їх працівників свідомо і відповідально виконувати професійні обов'язки, утвердженням і захистом правових норм у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Ускладнення криміногенної ситуації, боротьба з антигромадськими проявами в житті суспільства, зростання актуальності захисту прав і свобод людини в демократичній державі висувують більш складні вимоги до працівників правоохоронних органів. Водночас ефективність професійної діяльності правоохоронців залежить від якості їхньої професійної підготовки, уміння швидко орієнтуватися в обстановці, адаптуватися до сучасних умов, адекватно реагувати на ситуацію, передбачати і випереджати дії правопорушників. На виховання таких якостей правоохоронців нової генерації спрямовується діяльність вищих навчальних закладів МВС України, робота яких регламентується Наказом МВС України № 239 від 13.03.2006 «Про затвердження Правил відбору та прийому до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України» [1]. На них покладені важливі завдання щодо проведення професійної орієнтації та залучення до навчання соціально орієнтованої, перспективної молоді.

Сьогодні вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) МВС України, зокрема Харківський національний університет внутрішніх справ (далі – ХНУВС), навчаючи майбутніх працівників міліції, дають їм не тільки загальну юридичну освіту, а й готують фахівців для всіх напрямків оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ. І дуже важливо (для подальшого функціонування й плідної роботи) знати рейтинг ХНУВС серед профільних ВНЗ, виробити стратегію в напрямку професійної орієнтації та залучення до навчання якомога більше абітурієнтів, чий погляд і очікування будуть сприяти успішному оволодінню професією; тих, хто зможе стати гарним правоохоронцем. Проблеми профорієнтації та професійного відбору в ОВС розглядалися такими науковцями, як О. М. Бандурка, В. О. Соболев [2, с. 146–194], І. В. Кряж [3], А. М. Роша [4, с. 37–50], Караваєв А. Ф., Бабушкін Г. Д. [5], Москаленко А. П. [6]. Дослідженням мотиваційної сфери працівника ОВС також було присвячено ряд праць наступних науковців:

А. П. Москаленко, Д. О. Кобзін, А. А. Стародубцев [7], В. Г. Андрюсюк, А. І. Казміренко, В. С. Медведєв [8], В. А. Васильєв [9, с. 138–183]. Водночас проблема відбору молоді для навчання в міліцейському ВНЗ, виявлення сприятливої мотивації для навчання та подальшого оволодіння професією правоохоронця ще остаточно не вирішена і залишається актуальною.

Саме з такою **метою** науково-дослідною лабораторією соціальної та психологічної роботи в органах внутрішніх справ науково-навчального інституту психології, менеджменту та інформаційних технологій ХНУВС було проведено дослідження вивчення особливостей прийняття абітурієнтами рішення щодо вступу до ХНУВС та ставлення курсантів до обраного професійного напрямку.

Під час дослідження було опитано 607 курсантів першого курсу ХНУС. З них курсантів навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання (далі – ННІ №1) – 205 осіб (34% від опитаних), навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції (далі – ННІ №2) – 153 особи (25%), навчально-наукового інституту підготовки фахівців міліції громадської безпеки (далі – ННІ №3) – 111 осіб (18%), навчально-наукового інституту психології, менеджменту та інформаційних технологій (далі – ННІ №4) – 138 осіб (23%). Під час обробки результатів були використані комп'ютерні пакети обробки соціологічної інформації OCA і SPSS 8.0.

Процес вибору абітурієнтами будь-якого ВНЗ включає вибір професії з подальшим обранням ВНЗ та вибір ВНЗ з подальшим обранням професії (спеціальності). Курсанти першого курсу ХНУВС розподілилися на тих, які хотіли отримати професію правоохоронця, тому обрали навчання в ХНУВС (45%); тих, кого однаково приваблювала і професія правоохоронця, і перспектива навчання в ХНУВС (44%) респондентів та тих, які хотіли навчатися саме в ХНУВС, тому вибрали професію правоохоронця (9%).

Курсантам було запропоновано визначити, які з 15 факторів, поданих в анкеті, вплинули на вибір ХНУВС ними поміж інших ВНЗ. Для вимірювання рівня такого впливу було застосовано індексну оцінку від **1** до **0**, де **1** означає, що на вибір усіх курсантів даний фактор вплинув повною мірою; **0,66** – вплинув частково; **0,33** – майже не вплинув; **0** – зовсім не вплинув або фактор відсутній. Отримані результати демонструють розподіл факторів за ступенем їх важливості для всіх курсантів першого курсу кожного навчально-наукового інституту ХНУВС (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл факторів, які вплинули на вибір ХНУВС, за ступенем їх важливості для курсантів першого курсу

Фактори	ННІ №1	ННІ № 2	ННІ № 3	ННІ № 4
Якісна освіта	0,91	0,88	0,90	0,82
Престиж університету	0,88	0,83	0,83	0,78
Навчання пов'язано з практикою	0,79	0,75	0,76	0,71
Суворі дисципліна	0,65	0,53	0,56	0,57
Доброзичливе ставлення до курсантів	0,70	0,50	0,59	0,47
Забезпечення харчуванням та одягом курсантів	0,57	0,42	0,48	0,52
Тут цінується моя спортивна підготовка	0,50	0,50	0,55	0,45
У ХНУВС легко вчитися	0,23	0,23	0,25	0,33
Тут вчать мої друзі	0,23	0,25	0,26	0,26
Більш легкі умови вступу	0,22	0,22	0,23	0,24
Можливість змінити місце проживання	0,18	0,16	0,13	0,22
Розташований близько від дому	0,15	0,10	0,09	0,10
Тут працюють мої родичі (знайомі)	0,07	0,04	0,03	0,15
На екзаменах та заліках можна «відкупитися»	0,05	0,04	0,03	0,15
У ХНУВС можна отримати диплом майже без знань	0,04	0,03	0,05	0,13

Отже, загальним для всіх інститутів є те, що курсанти під час вибору ХНУВС **найбільшою мірою** орієнтувались на можливість отримання тут якісної освіти, престиж університету та на те, що навчання в університеті пов'язано з практикою. **Частково вплинула** на вибір ВНЗ респондентами усіх інститутів наявність в ХНУВС суворі дисципліни, доброзичливого ставлення до курсантів та забезпечення їх харчуванням і одягом.

Також було виявлено деякі розбіжності між інститутами ХНУВС стосовно факторів, що вплинули на вибір ВНЗ. Так, для **ННІ №1** відмінною особливістю є те, що на респондентів сильніше вплинув фактор доброзичливого ставлення до курсантів, забезпечення їх харчуванням та одягом та наявність суворої дисципліни в університеті. Найбільший відсоток першокурсників **ННІ №4** (майже в чотири рази більше порівняно з іншими інститутами) вважає, що на екзаменах та заліках можна «відкупитися» та в ХНУВС можна отримати диплом майже без знань, а також відмічає фактор «тут працюють мої родичі (знайомі)». Очевидно, що це пов'язано з низьким рівнем відповідності у курсантів даного інституту вимогам навчання в університеті, а також недостатньою професійною направленістю і, відповідно, низькою мотивацією. Інших суттєвих розбіжностей між інститутами щодо факторів впливу на вибір ХНУВС поміж інших ВНЗ не було виявлено.

Цікаво було дізнатись, як формувалось уявлення про майбутню професію та відповідні мотивації у тогорічних абітурієнтів.

Вже після півроку навчання в університеті 46% курсантів сказали, що мають повне уявлення про майбутню роботу за обраною спеціальністю, на практиці знайомі з багатьма аспектами майбутньої діяльності; 36% – знайомі зі слів і розповідей родичів або друзів; 6% – тільки з літератури та кінофільмів; 11% – практично не знайомі; 1% – взагалі не знайомі. Можна уявити, що на момент вступу до університету курсантів, знайомих з особливостями діяльності за обраною спеціальністю, було ще менше.

Важливо також знати, з яких джерел абітурієнти отримували інформацію про можливість вступу до ХНУВС. До найбільш поширених джерел інформації про можливість вступу до ХНУВС відносяться: батьки (вказали 38% опитаних), відділ кадрів РВВС (37%), довідник ВНЗ України (23%), знайомі та друзі (22%), родичі (13%), випускники школи, які навчаються в ХНУВС (11%). Найменшу рейтингову оцінку отримали працівників міліції (7%), реклама в газетах (5%), адміністрація школи (4%), друкована реклама та телереклама (1%).

Таким чином, актуальною проблема недостатньо ефективного функціонування в ХНУВС системи професійної інформації: недостатність і невідповідність попередньої інформації про умови вступу в ОВС та про вимоги до навчання у ВНЗ системи МВС у цивільної молоді, майбутніх абітурієнтів.

Особливу увагу слід звернути на роботу працівників міліції, яка повинна включати організацію консультацій для учнів, вчителів та батьків з питань вибору професії і працевлаштування. Необхідно налагодити та посилити процес розповсюдження

інформації за допомогою рекламних видань, листівок, проспектів, а також телереклами.

Більше половини опитаних свій вибір ВНЗ зробили в останньому, випускному класі (54%). Значна кількість респондентів визначились задовго до закінчення школи (32%), 14% прийняли рішення щодо майбутньої професії після закінчення школи.

Відповідаючи на запитання: «Якби Вам надалась можливість зробити повторний вибір, як би Ви діяли?», 88% опитаних зазначили, що знову вступили б до цього університету (з них лише 12% обрали б іншу спеціальність), до іншого ВНЗ системи МВС вступили б 6% та стільки ж обрали б інший навчальний заклад не в системі МВС.

Окремо слід зазначити, що серед тих, хто обрав ХНУВС після закінчення школи, найбільший відсоток респондентів (22%) обрали б інший ВНЗ, і навпаки, серед тих, хто обрав цей навчальний заклад задовго до закінчення школи або в останньому, випускному класі, найменший відсоток тих, хто змінив би навчальний заклад (відповідно 8% та 12%).

Такий результат, на наш погляд, демонструє залежність між повторним обранням курсантами для навчання нашого навчального закладу та моментом прийняття рішення про вступ до нього: чим раніше було прийнято рішення про вступ до ХНУВС, тим стійкіша мотивація, тобто сподівання відповідають реальності, тим краще і легше першокурсники адаптуються до нових умов, вимог службової діяльності. І навпаки, недостатньо обмірковане та раптово прийняте рішення призводить до розчарувань щодо майбутньої професії, вимог та умов навчання в навчальному закладі, виникає бажання змінити цей ВНЗ або взагалі залишити систему МВС.

Відповідаючи на запитання: «Чи легко Вам вчитися?» 41% респондентів вказує, що не має труднощів з навчанням; у 56% – зрідка бувають проблеми з навчанням; важко вчитися 3% респондентам. Незалежно від наявності чи відсутності труднощів у навчанні ці курсанти вказали, що за можливості повторного вибору знову б вступили до ХНУВС. Однак 29% із тих, кому важко вчитися, при наданні вищевказаної можливості обрали б інший ВНЗ поза системою МВС. Крім того, при обранні ними навчального закладу більш значущими для них факторами вибору ХНУВС, поміж інших ВНЗ, були: більш легкі умови вступу (18%); те, що в ХНУВС можна отримати диплом майже без знань (12%); на екзаменах і заліках можна «відкупитися» (6%).

Чи змінилося ставлення курсантів до університету за час навчання? 32% респондентам за час навчання університет став

подобатись набагато більше; 19% – трохи більше; ставлення практично не змінилось у 32% курсантів; 16% в деякій мірі розчаровані в університеті; тепер взагалі не подобається навчання в університеті 2% опитаним.

Відповідаючи на запитання: «Якщо Ваше ставлення змінилось, що вплинуло на це?», 55% курсантів, яким університет за час навчання став подобатись набагато більше, зазначили, що на це вплинуло більш близьке знайомство з буднями університету, менша кількість (24%) зазначили, що зміна їх ставлення обумовлена новим поглядом на перспективу роботи зі спеціальності. 23% відзначили особистості курсових офіцерів; стільки ж – характер відносин між курсантами, викладачами та керівництвом курсу, факультету; 22% – престиж роботи в міліції.

Привертає увагу те, що саме ця група факторів в першу чергу вплинула і на курсантів, які тепер деякою мірою розчаровані в університеті: 55% опитаних причиною розчарування називають більш близьке знайомство з буднями університету; 18% – характер відносин між курсантами, викладачами та керівництвом курсу, факультету; менша кількість відзначили особистості курсових офіцерів та новий погляд на перспективу роботи зі спеціальності (11% та 10% відповідно).

40% опитаних, яким тепер взагалі не подобається навчання в університеті, вважають, що це сталося через особливості відносин між курсантами, викладачами і керівництвом, більш близьке знайомство з буднями університету (20%) та особливості міліцейського середовища (10%).

Отримані дані свідчать, що для груп респондентів, яким тепер університет став подобатись набагато більше та яким взагалі не подобається навчання в університеті або вони деякою мірою розчарувались в ньому, однаковими є фактори, що вплинули на зміну їх ставлення до ХНУВС. Такий результат, на наш погляд, можна пояснити різницею у баченні курсантами особливостей університетського середовища та сподіваннях щодо умов навчання в ньому: розчарування обумовлене «відірваним від реальності» уявленням про будні університету, характер відносин між керівництвом і курсантами, необ'єктивними очікуваннями щодо перспективи роботи зі спеціальності.

Як показало дослідження, саме первинна мотивація, уявлення про майбутню професію, очікування від неї значною мірою визначають професійну долю курсантів та їх ставлення до обраного професійного напрямку.

На наш погляд, доцільно розглянути можливість більш глибокого вивчення особливостей мотивації вибору професії правоохоронця абітурієнтами на етапі їх вступу до ХНУВС. Вважаємо необ-

хідним використання комплексних психодіагностичних методів, в тому числі й індивідуальних співбесід, для цілеспрямованого формування професійної направленості та адекватної мотивації майбутніх правоохоронців.

Основним джерелом інформації для кандидатів на навчання у ХНУВС є батьки, відділ кадрів та довідник вищих навчальних закладів України. Значна частка опитаних орієнтується на знайомих, друзів, родичів. Отримана «із вуст у вуста» інформація не може бути об'єктивною і не відбиває ключові особливості служби в ОВС. У той же час, 12% респондентів абсолютно не знайомі з особливостями та змістом своєї майбутньої спеціальності. Це, в першу чергу, говорить про те, що система професійної інформації працює недостатньо ефективно.

Необхідно розробити та проводити на постійній основі системну, кваліфіковану та комплексну профорієнтаційну роботу для формування у кандидатів на навчання адекватної мотивації та свідомого ставлення до вибору професії.

Вважаємо за доцільне організувати заходи з професійної інформації та агітації серед учнів старших класів загальноосвітніх шкіл, в тому числі і в профільних юридичних класах. Як одну з форм профорієнтаційної роботи рекомендуємо розробити та надати до шкільних бібліотек посібник для майбутнього правоохоронця. При цьому особливу увагу необхідно приділяти інформації про умови роботи працівника ОВС, професійні вимоги до його особистісних якостей, проблеми соціального характеру, матеріального забезпечення, особливості навчання у закладі системи МВС, перспективи щодо роботи зі спеціальності.

Під час планування профорієнтаційної роботи рекомендуємо особливу увагу приділити встановленню зв'язку університету зі школами, районними відділами внутрішніх справ, профільними юридичними класами для надання професійно важливої інформації та професійної консультації потенційним кандидатам на навчання в ХНУВС з метою прийняття ними рішення про вибір ВНЗ якомога раніше, а отже, і формування у них стійкої та сприятливої мотивації вибору майбутньої професії. Необхідно розробити систему заохочень для вчителів, щоб мотивувати їх відбирати найбільш придатних для професії правоохоронця випускників та рекомендувати їм вступати у відомчі ВНЗ. Треба розробити форми вираження вдячності тим школам та вчителям, чий випускники успішно навчаються в ВНЗ.

Також вважаємо за доцільне залучення школярів старших класів до заходів ХНУВС: спортивних змагань, клубів майбутніх правоохоронців, турнірів, вечорів, зустрічей із ветеранами та працівниками ОВС, а також із курсантами та випускниками універси-

тету, з метою формування професійно зорієнтованого резерву для вступу в ХНУВС.

Доцільним було б забезпечення кураторства працівниками ХНУВС шкіл, ліцеїв, зокрема юридичних профільних класів для організації спільних профорієнтаційних заходів: конкурсів наукових робіт з правознавства, суспільствознавства, історії міліції тощо.

Корисною була б розробка методичних рекомендацій кадровим службам територіальних УМВС та райвідділам щодо того, кого з випускників та яким чином залучати до вступу у відомчі навчальні заклади.

У цілому по університету 16% опитаних першокурсників вказали, що розчарувались в університеті за період навчання. Майже загальною тенденцією стало те, що основною причиною розчарування курсанти всіх інститутів називають більш близьке знайомство з буднями університету; характер відносин між курсантами, викладачами та керівництвом курсу, інституту. Менша кількість відзначили особистості курсових офіцерів та новий погляд на перспективу роботи зі спеціальності.

У зв'язку з цим рекомендуємо звернути увагу на загальну культуру роботи викладацько-керівного складу з курсантами. Необхідно орієнтувати керівництво інститутів, викладачів, курсових офіцерів на морально-психологічну підтримку курсантів, особливо на першому курсі, на удосконалення та посилення заходів зі створення позитивного соціально-психологічного клімату у підрозділах.

Рекомендуємо розробити систему заходів для корегування неадекватної та несприятливої мотивації вибору професії у деяких першокурсників ХНУВС; забезпечити практично орієнтоване навчання та підготовку курсантів; стимулювати формування у курсантів адекватного уявлення про обрану професію.

Слід звернути увагу на підвищення кваліфікації працівників ХНУВС, які задіяні у профорієнтаційній роботі та психологічному супроводженні абітурієнтів на етапі вступу до університету. Доцільно, на нашу думку, запровадити систему безкоштовного професійного інформування та консультування потенційних абітурієнтів з метою формування у них адекватного уявлення про навчання в ХНУВС та майбутню професійну діяльність.

Список літератури: 1. Наказ МВС України № 239 від 13.03.2006 «Про затвердження Правил відбору та прийому до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України» // <http://www.uapravo.net/data/base11/ukr11348.htm>. 2. Бандурка О. М., Соболев В. О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: Підручник для вищих навчальних закладів освіти МВС України. Х., 2000. 3. Кряж І. В. Психологічні основи профконсультування та профвідбору: Навч.-метод. посіб. Х., 2001. 4. Роша А. Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в ОВД: Учебное пособие. М., 1989. 5. Караваев А. Ф., Бабушкин Г. Д. и др. Система профессионального психологического отбора и воспитания в ОВД // Психопедагогика в правоохранительных органах: научно-практический журнал, № 1. Омск., 1998. 6. Москаленко А. П. Дослідження прак-

тики профорієнтаційної роботи в органах внутрішніх справ: Методичний посібник. Вип. 4. Х, 2003. 7. Москаленко А.П., Кобзін Д.О., Стародубцев А.А. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція: Наук.-практ. посіб. Х., 1999. 8. Андросюк В. Г., Казміренко Л. І., Медведєв В. С. Професійна психологія в ОВС. Загальна частина: Курс лекцій. К., 1995. 9. Васильєв В. Л. Юридическая психология: Учебник для вузов. М., 1991.

Надійшла до редколегії 05.10.07

Ю. В. Лаврик

Роль компетентнісного підходу у професійній підготовці працівників органів внутрішніх справ

Реформування органів внутрішніх справ в Україні є невід'ємною частиною демократизації суспільного життя та побудови правової держави. Серед основних завдань, які потрібно вирішити на сучасному етапі, не останнє місце посідає реформування системи освіти Міністерства внутрішніх справ України та підвищення якості підготовки високопрофесійних і компетентних фахівців.

Проблема досягнення високого професіоналізму і компетентності працівників органів внутрішніх справ є однією з найбільш важливих у забезпеченні ефективної діяльності правоохоронної системи нашого суспільства. Від цього в багатьох випадках залежить якісне виконання працівниками ОВС своїх професійних функцій та завдань щодо захисту законних прав і інтересів громадян, охорони громадського порядку і безпеки, боротьби зі злочинністю.

Мета роботи – розглянути поняття компетентності та визначити особливості формування компетентності працівників органів внутрішніх справ у процесі професійної підготовки.

Традиційно поняття «компетентність» означає «освіченість», «авторитетність», «коло питань, у яких дана особа має знання, досвід». Але істинний зміст цього слова інший. Слово *competentia* в латинсько-російському словнику перекладається як «погодженість частин, розмірність», а слово *competo* означає «разом домагатися, відповідати, бути гідним, здібним». З деяких причин головна частина слова загублена. А з цієї частини виходить, що компетентність – це відповідність людини деяким системним вимогам, яка дозволяє досягати сумісного результату.

Поняття «компетентність» стосовно характеристики рівня професійної підготовки використовується відносно недавно. В. І. Даля під компетентністю розуміє повноправність і використовує її в основному в юридичній сфері: «Компетентний суддя, хто може і має право судити про кого, про що або кого-небудь... суддя повноправний». Компетентність і компетенція є у В. І. Далі єдиним поняттям.